

העברית והארמית בספרות המדעית של ימי הביניים

אילנה ורטנברג

במאה ה-12, בעקבות שינויים פוליטיים ודתיים באלאנדלוס, הפכה העברית לשפה מדעית בקרב יהודים באירופה הנוצרית, שאליה הגיעו מלומדים יהודים מהאי האיברי בעלי ידע מדעי עמוק ממקורות ערביים. תהליך זה בהקשרו המדעי נקרא לעתים 'תחיית השפה העברית של המאה ה-12', במקביל ל'רנסנס של השפה הלטינית של המאה ה-12'. טקסטים עבריים רבים נכתבו בתחומי האסטרונומיה, האסטרוולוגיה, הלוח העברי, המתמטיקה, הרפואה ועוד. בחלק מהחיבורים הללו אנו מוצאים לעתים גם שימוש בארמית, בעיקר בחיבורים על הלוח. היווצרות הסוגה העברית המדעית בין המאות ה-12 וה-15 היא תופעה לשונית מרתקת לאור מורכבותה. בתהליך זה מעורבות לשונות זרות ושכבות עבריות קדומות. המקורות העיקריים שהיו חלק ממנגנון טביעת המונחים המדעיים כללו את המקרא, הספרות הרבנית ואף השפה הערבית, ומאוחר יותר גם השפה הלטינית ושפות מקומיות שונות. למשל, אברהם בר חייא מן המאה ה-12, שכונה על ידי גד בן עמי צרפתי (ז"ל) 'אבי המתמטיקה העברית', טבע מונחים מתמטיים באמצעות הרחבת השדה הסמנטי של מילים מן התלמוד או תרגום שאילה מן הערבית, כמו במילה 'תשבורת', המציינת מדידת שטחים. אברהם אבן עזרא, שנולד בספרד דור אחד לאחר בר חייא, הקפיד ליצור מונחים מתמטיים בעזרת שימוש במילים מקראיות. לדוגמה, המילה 'גלגל' (תהילים פג, יד) קיבלה בחיבוריו את המשמעות 'אפס'. עד לשלהי ימי הביניים נוצר אוצר מילים עשיר ומגוון. לעתים קרובות השתמשו מחברים שונים במילים שונות לציון אותו מונח מדעי, וזאת בניגוד לשפה המדעית המודרנית, בה נדרשת יציבות לקסיקלית. בהרצאתי אדון בקצרה ברקע ההיסטורי שהוליד את העברית כשפת מדע. במרכז הדיון אנתח את המנגנונים שמאחורי התפתחות השפה העברית הימי-ביניימית כפי שהיא משתקפת בחיבורים מדעיים שונים שנכתבו בין המאות ה-12 וה-14, בידי מחברים מספרד, אשכנז וצפון צרפת, ואעמוד על התפתחות מקבילה בעולם המוסלמי והנוצרי. כמו כן אקדיש חלק מדבריי לארמית המצויה בחיבורים מימי הביניים ועל שיטות מחקרי.